

MAR

RAS

KUUN

ASKO SAHLBERG

MIES

romaani

LIKE

Asko Sahlbergilta on aiemmin ilmestynyt seuraavat romaanit

Like Kustannuksen julkaisemana:

Haudallasi, Adriana (2019)

Amandan maailmat (2017)

Pilatus (2016)

Irinan kuolemat (2015)

Yö nielee päivät (2014)

Pimeys (2014, yhteisnide teoksista *Pimeän ääni*, *Hämärän jäljet* ja *Paluu pimeään*)

© Asko Sahlberg & Like Kustannus / Kustannusosakeyhtiö Otava 2022

LIKE

Like Kustannus

Helsinki

www.like.fi

ISBN 978-951-1-35555-7

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2022

Aamu aukesi lounaisten pilvien harmaaksi tahrimana. Pian harmaus alkoi hehkua tihkusateen kaltaista valoa. Kun samettikaulukselliseen päällystakkiin pukeutunut mies avasi talonsa pylvään kehystetyn ulko-oven, valo takertui hänen riutuneisiin kasvoihinsa ja himmensi vuosien niihin vuolemat uurteet. Hän pysähtyi graniittiportaiden ylimmälle askelmalle ja tuijotti hetken kivitalon puistomaisista edustaa ovestaan liian usein astuneen ihmisen katseella: toteavan tylsästi, näyn alituiseseen kohtaamiseen tuomittuna. Sitten hän nosti päällelleen mustan huopahatun, painoi sen päättäväisesti otsalleen ja laskeutui portaat.

Hänestä saattoi nähdä, että se marraskuun päivä olisi hyvä päivä kuolla.

Seinustan katveesta irtautui varjo. Sen astuttua latteaan valoon paljastuivat harmaantunut kuono, nöyrästi riippuvat korvat, kirjava turkki ja uupuneesti taipuva, tuuhea häntä. Koira pysähtyi miehen jalkoihin ja nuuhkaisi tämän lahjetta, kohotti päätään katsoakseen miehen kasvoja, siirsi ruskeiden silmien vettyneen katseen puutarhaan ja pudottaui laiskasti vatsalleen portaiden edustan laatoitukselle.

»Vartioi sinä taloa», mies kehotti. »Ihmisistä kun ei koskaan tiedä.»

Koira kohotti häntäänsä tuuman maasta. Jos se olisi ymmärtänyt miehen sanat ja kyennyt vastaamaan niihin, se olisi saattanut ilmaista näkemyksensä osastaan maailmassa, jossa ihmiset sinnittelivät ainaisten pelkojen ja toiveiden, epäilysten ja vakaumusten ristisiitoksessa – osasta, johon ei kuulunut talojen vartiointi jo siitä syystä, että taloilla ei ollut koiralle sinänsä merkitystä. Talot saattoivat suoda lämpöä ja turvaa, mutta koiralle yksi talo oli monta taloa, kaikki talot, aivan niin kuin se ei nähnyt yhtä katua, vaan kaikkiin suuntiin haarautuvien katujen ykseyden, ajattoman ja katkeamattoman verkoston, jossa sen kypälät harhailivat jopa silloin, kun se makasi sisällä talossa. Nyt se tyytyi laskemaan häntänsä ja sulkemaan silmänsä, toteamaan miehen lähdön pihauttamalla ilmaa kirsustaan.

Hiekoitetulla pihapolulla mies kaiveli takkinsa taskusta vasikannahkaiset hansikkaat ja veti ne pienten käsiensä suojaksi. Hänen täsmälliset askelensa olivat lyhyet, ruumiin vähäiseen mittaan sovitettut, ja kuin valmiisiin jalanjälkiin tallaavat. Ehkä nuo jäljet olivat todella olemassa – mies oli kääntynyt kahden kivileijonan vartioimasta portista kaupungin toria kohti niin monta kertaa, ettei hän luultavasti olisi enää tarvinnut siihen jalkoja, vaan silkka tottumuksen voima olisi kuljettanut häntä.

Öinen kosteus oli alkanut haihtua mukulakiviltä. Pidempään se aikoi sinnitellä laajoista puutarhoista kohoavien rakennusten ikkunaruuuduissa. Ne olivat kaupungin ylväimpiä huviloita, katu oli kaupungin vaurain ja sen ylle laskeutunut kosteus erosi aistikkaana ja hienostuneena köyhempien kortteleiden nuhjuisesta sumuverhosta. Jopa taintuvan vuoden surumielinen tunnelma jalostui siellä runollisena leijuvak-

si alakuloksi, ja ajelehtiva usva antoi ymmärtää, että luvassa olisi vielä sade. Torin suuntaan määrätietoisesti asteleva harmaatakinen mies oli vetänyt säästä johtopäätöksensä; hänellä oli kenkiensä suojana kalossit.

Hän pysähtyi torin koillisessa kulmassa kioskin eteen. Kello oli viisitoista minuuttia yli kahdeksan. Sen täytyi olla, vaikka torin vieressä kohoavan kirkon kello näytti kaksi minuuttia vähäisempää aikaa. Mies pysähtyi viikon kaikkina päivinä sunnuntaita lukuun ottamatta kahvikojun luukulle kello 8.15 ja oli silkkaa seurakunnan saamattomuutta, ettei kirkonkelloa ollut tahditettu hänen mukaansa. Mahdollisuus siihen oli tarjoutunut jo kauan, sillä hän ei ollut poistunut kotikaupungistaan vuosiin.

Siihen hänellä oli ollut hyvä syy. Hänen ei tarvinnut tehdä sitä. Tämä oli hänen kaupunkinsa ja siten hänen yksityinen maailmansa.

Kun mies oli tervehtinyt niukasti nyökkäämällä ja saanut kahvinsa sitä pyytämättä, kioskin pitäjä – kasvoiltaan unelias, raukeasti liikehtivä nainen – totesi, ei kysynyt: »Noinkohan sitä tänään vielä lykkää vettä.»

Mies tarttui hattunsa lieriin, taivutti päätään nivelikkäästi taaksepäin ja tähyili pilviä, kunnes ne alkoivat heijastua hänen ihollaan. »Sade tulee kuin joutilalle kuolema.»

»Loppuvuoden sääksi lämmintä on kumminkin ollut.»

Miehen pää vajosi. »Koittaa se jääkausi vielä.»

Nainen huokaisi tahtomattaan. Niin kuin kaikkina syksyinä häntä arvelutti vuosien matalamielinen vyöry, herääminen värittämiin päiviin, eltaantuneiden eilisten toisintoihin. Asiat olisivat tosin voineet olla huonomminkin. Hän heräsi varhain valmistamaan aamiaista ja hätisteli miehensä ja lapsilaumansa omille teilleen, pynttäytyi ja lukitsi huolellisesti kotiovensa ja kulki kymmenen minuutin matkan

torille, missä häntä odotti pankin avustuksella hankittu karsina, jossa hän vietti päivänsä kivuliaan tietoisena kaiken ja eritoten itsensä merkityksettömydestä. Ja kaikkina aamuina, paitsi sunnuntaisin, hänen väljähtänyttä mielialaansa tähdentämään ilmestyi tuo merkillinen mies, joka tiedettiin kaupungin rikkaimmaksi, mutta joka ei ollut koskaan lakannut olemasta sivistymätön, paikkakunnalle pian sodan jälkeen ilmestynyt moukka. Kun hän katseli miestä tai vaihtoi tämän kanssa muutaman sanan, hänen oli vaikea tehdä sitä värähtämättä. Ihan nousi iho kananlihalle.

Torin ylitse taivali yksityisessä harmaudessaan yleiseen harmauteen imeytyviä hahmoja. Vaivihkaa karttuva valo, yhä himmeän väritön, paljasti vain osittain kulkijoitten kasvot. Katuja harvakseen kyntävistä autoista syntyi vaikutelma, etteivät ne olleet varsinaisesti matkalla minnekään. Torin ylle kohoava kirkko näytti suuruudenhulluna lankeavalta varjolta ja muut aukean ympärille ryhmitetyt rakennukset arkiemmilta kuin ne olivat. Niiden stukkikoristeet, puolipilarit ja portaalit paljastivat, että niissä päätettiin tärkeistä asioista, hallinnollisista ja taloudellisista, mutta ymseä valo pyrki latisamaan ne hämärien teollisuushallien tasolle. Varsinkin vuosien hiipuessä koitti päiviä, joina pikkukaupungin todellinen olemus korostui kuin postikorttiin ikuistettuna. Se oli mitätön maaseutukaupunki, jolla ei ollut merkitystä muille kuin sen asujaimistolle. Se hengitti itseriittoisesti sisäänpäin niin kuin kaikki sen kaltaiset kaupungit.

Nainen siirsi sivuun sanomalehtiä kojunsa luukulta, laski niiden sijaan villatakkia pullistavat rintansa ja työnsi päänsä ulos. »Onko niistä neuvotteluista mitään uutta kuulunut?»

»Valtuuskunta lähtee taas Moskovaan», mies kääntyi vastaamaan kioskin nurkalta. »Minä soitin eilen Helsinkiin, mutta ei siellä enempää osattu sanoa.»

Naisen suu muuttui reunoiltaan paisuvaksi haavaksi. »Etei vaan tule sota.»

»Ei parane maalata pirua seinälle. Se saattaa alkaa viihdyä siellä.»

Torin kulmaa lähestyi tyhjiä kärryjä perässään kiskova hahmo. Koponen, romukauppias. Köyryssä kulkeva mies oli kuin ilmestys menneisyydestä, ajalta jolloin ei vielä ollut autoja eikä modernia teollisuustuotantoa eikä laajalle levinnyttä, sivistykseksi kutsuttua mielisairautta. Harmaatakkisen miehen edessä hän pysäytti kärrynsä, tarttui suttuiseen lippalakkiinsa ja kohotti sitä liioitellun kohteliaasti kasvoillaan lakeijamainen ilme. Harmaatakkinen mies sanoi leukaansa nykäisten: »Koponen se jaksaa ahertaa päivästä toiseen ja säässä kuin säässä.»

»Juu, ei säässä mitään vikaa oo», romukauppias vastasi. »Mä oon tyytyväinen kun ei sada ja mun roippeet pysyy kuivina. Vaikka ei tässä justiin hiki tihku. Se tekee vissiin talvea.»

»Sujuuko liiketoiminta hyvin?»

Romukauppias paljasti ikeniin kyllästyneiltä hampailta jääneet aukot. »Herralla taipuu kieli nätisti. Eihän mulla mitään liiketoimintaa oo. Sen verran rymyän, että saapi apetta rinnan alle eikä tartte maata veneitten alla.»

Mikäli harmaatakkinen mies hymyili, hän teki sen vain silmiään oudosti liikauttamalla. »Koponen on turhan vaatimaton. Kaikki ostaminen ja myyminen on liiketoimintaa.»

»Sitten varmaan», romukauppias sanoi, sylkäisi sinertäviin kämmeniinsä ja tarttui kärryjen aisaan, »meikäläinenkin on tirehtööri.»

Hän jatkoi matkaansa sisukkaan lohduttomasti eteenpäin taipuneena – variksenpelättimäinen olento liian pienessä toimikaskankaisessa takissa ja naurettavan laajoina lepattavissa sarssihousuissa, vaatteissa jotka olivat olleet kauan sitten

laadukkaat, mutta menettäneet kuosinsa vuosikymmenten saatossa vaihtuvia ruhoja verhotessaan. Hänen hontelon varalonsa kumara asento oli pitkien vuosien luoma. Tyhjiin kääryjen vetäminen ei paljon ponnistelua vaatinut, mutta hänen luustonsa ja lihaksensa olivat sopeutuneet painavien kuormien riuhtomiseen. Hän kiertelisi kaupungissa, ensin paremman väen ja hyvinvoivan keskiluokan, sitten työväestön ja lopulta kurjaliston kortteleissa ja ostaisi tai saisi rämän kattilan sieltä ja vääntyneen ruuvitaltan täältä, ja tämän tästä hänen mieleensä juolahtaisi jauhonaamainen marakatti, joka oli kaksikymmentä vuotta sitten ollut köyhempi kuin hän ja omisti nyt palatsimaisen talon lisäksi puoli kaupunkia. Elämän pyhitti säännönmukainen epäoikeudenmukaisuus, sen Koponen oli oppinut. Siinä missä yksi raatoi päivät pitkät ja sai siitä palkaksi hädin tuskin riittävän elannon, toinen vain astui näyttämölle ja alkoi omistaa asioita, yrityksiä ja kiinteistöjä ja ihmisiä, ikään kuin ne olisivat olleet hänen isänperintönsä tai taivasosansa tai ansaittu palkkio siitä, että sattui siirtelemään jalkojaan maan päällä. Koponen inhoi torin kulmalla sen omistajan näköisenä seisoskelevaa kääpiötä. Mieluiten hän olisi sylkäissyt miehen kalosseille, mutta sellaista hän ei tohtinut oman etunsa nimissä tehdä. Niin hän oli seisonut reuhka kourassa ja virnistellyt kuin puoli-mielinen.

Naisen pää oli yhä ulkona kioskista. Harmaatakkinen mies nuolaisi värittämiä huuliaan, näytti etsivän levottomalla katseellaan jotakin puheenaihetta ja sanoi: »Tuolle kirkolle pitäisi tehdä jotakin. Ei riitä että se rumentaa keskustan, kohta siitä alkaa putoilla tiiliä tosiuskovaisten päähän. Sitä voi jo kutsua herätykseksi.»

»Minä kuulin, että sitä varten meinataan aloittaa keräys», nainen kertoi.

»Keräys? Eikö valtionkirkolla muka ole varaa kunnostaa yhtä temppeliä?»

»Tiedä hänestä, mutta rahaa aletaan kumminkin mankea.»

Miehen suupielet kertoivat mitä mieltä hän oli aitokristillisessä hengessä järjestetyistä varainkeräyksistä. Hän lasi kahvikuppinsa säntillisesti kioskin tiskille, sipaisi kahdella sormella hattunsa lieriä, kääntyi ja lähti.

Hän ylitti kadun ja ohitti raatihuoneen, jonka joissakin ikkunoissa loimotti valo. Suurelliset kivitalot vaihtuivat jo seuraavassa korttelissa laudalla verhoiltuihin, mutta yhä keskustaan keskitetystä vauraudesta kieliviin rakennuksiin. Niiden takana kaupungin halkaisi joki, laiskasti asutuksen halki kaartuva uoma. Sen liepeillä saattoi haistaa meren; joki kuljetti mereen vettä ja meren leväntäyteinen tuoksu sinnitteli vastapalvelukseksi jokea vastavirtaan. Kaupunki oli perustettu aikaan, jolloin vesireiteillä oli vielä ollut merkitystä kaupankäynnille, laivanrakennukselle ja maastapaolle. Nyt joes-ta hyötyivät vain huviveneilijät ja muutama kalastaja.

Mies hakeutui kivetylle partaalle ja lähestyi joen yli joltavaa siltaa, kun hänen huomionsa kiinnitti penkillä istuva lapsi. Kaidoin käsivarsin itseään halaavalla tytöllä oli likaiset kasvot ja vuodenaikaan nähden vähäiset vaatteet. Hänen niukka hahmonsä oli lapseksi luonnottoman liikkumaton, hän tuijotti kartoittamattomaan etäisyyteen. Mies pysähtyi hänen eteensä kivahtaakseen: »Eikös sinun pitäisi olla koulussa?»

»Joo», tyttö sanoi värähtämättä, haaleiden silmien katseen kavahtamatta. »Tai ei, kun mä oon kipee.»

»Mutta sittenhän sinun pitäisi olla kotona peiton alla.»

»Niin kai. Mutta kun äiti käski mun olla kipee.»

»Käski? Mikä äiti semmoista käskää? Ja minkä takia?»

Lapsen kasvoihin istutetut vanhuksen silmät katsoivat viimein miestä. »No kun sen ei tarte mennä töihin, kun se hoi-
taa mua.»

Tyttö tiesi kuka häntä puhutellut mies oli. Isä oli osoittanut kerran puistossa miestä sormella ja sanonut, että tämä omisti sen talon, jonka kolmannessa kerroksessa tyttö ja isä ja äiti ja kaksi pikkuveljeä asuivat. Talossa tyttö ei ollut miestä koskaan tavannut, sen sijaan hän oli nähnyt tämän usein kaduilla tai torilla tai puistossa kirjaston edessä ja ainakin kerran kirkossa, vaikka isä ei ollut halunnut mennä sinne, mutta äiti oli pakottanut isän lähtemään, koska naapuritkin sen tekivät. »Meidän pitää kunnioittaa vainajaa», äiti oli sanonut isälle, »niin että et pistä putelia povitaskuun.» Tyttö ei tiennyt mitä mieltä isä miehestä oli. Kerran he olivat saaneet mieheltä kirjeen, jossa luki että heidän piti maksaa enemmän vuokraa, ja isä oli jysäyttänyt nyrkkinsä keittiön pöytään ja sanonut: »Jospa menen ja nirhaan sen verenimijän.» Toisen kerran, silloin kun isä oli osoittanut rumaa miestä sormella puistossa ja kertonut, että tämä omisti heidän talonsa, hän oli sanonut: »Tuommoisen miehen kanssa sinun pitää mennä naimisiin.»

Tyttö ei ymmärtänyt miten hän voisi mennä naimisiin inhottavan näköisen vanhan ukon kanssa. Hän oli miettinyt sitä myöhään illalla keittiön taakse piilotetussa pienessä makuusopessa, jonne kuuli isän köhimisen seinän takana ja humalaisten miesten rähinän ulkona kapakan edustalla ja joskus jopa jonkin kaukaisen laivan ulvaisun. Onneksi hän tiesi, että hän oli liian nuori mennäkseen naimisiin. Hän pyysi joka ilta Jeesukselta, että ruma mies kuolisi ennen kuin hänestä ennättäisi tulla nainen.

Harmaatakkinen mies tuijotti tyttöä hetken, kohautti olkapäitään, kääntyi ja tuhahti, ei enää tytölle: »Ihmiskunnan kehitys on huumaavaa.»

»Joo», tyttö sanoi hänen selälleen.

Jokirantaan pystytetyn työväentalon katolla uurasti kaksi miestä, joista toinen oli pitkä ja laiha, toinen lyhyt ja kumppaniaankin hintelämpi. Heidän tehtävänsä oli kiinnittää viikkoa aiemmin riehuneen myrskyn paikoiltaan raastamat kattopellit. Työ ei ollut kaikkein kiitollisimpia – katto oli yön huohottamasta kosteudesta liukas ja koleana sormiin pureutuva tuuli teki heidän liikkeistään pinnistetyin hitaita. Kummallakin oli aikaa panna merkille harmaa takki, kun se ilmestyi siltaa lähes-tyen heidän näkökenttäänsä. Kuten melkein koko kaupungin aikuisväestö he tiesivät mitä tuo ainutlaatuinen takki sisälsi ja mihin se kykeni. Sille ei riittänyt taloudellinen valta, joka joh-ti auttamatta poliittiseen valtaan, se halusi ja vaati ja sai enem-män. Näennäisesti se suojasi sisällään kuljeksivaa vähäistä ruu-mista, mutta todellisuudessa se levittyi kaupungin ylle, vangitsi laskoksiinsa kaikki sen asukkaat, ja niin se oli kaikkivaltias, pe-ruuttamaton ja tosi, ja siinä yhdistyivät kuninkaanviitat ja py-hitetyt käärinliinat, se oli kapitalismin karkea messukasukka, ja siksi katonkorjaajat totesivat tuulen himmentämällä silmil-lään sen läsnäolon pelonsekaisella kunnioituksella.

Takki nousi sääntöjen askelten tahdittamana sillalle. Joen ylitti yleensä siihen aikaan päivästä autojen ja jalankulki-joiden vilkas virta, mutta nyt silta ja joen penkereet olivat autiot kuin tarpeesta korostaa yksinäisen kangaskappaleen merkittävyyttä. Keskellä siltaa takki pysähtyi. Mies sen sisällä kohotti kätensä ja nojasi kyynärvartensa takorautaiseen kai-teeseen, näytti tuijottavan jokea, piirtyi suppeassa maisemas-sa järkyttävän tai urhoollisen yksinäisenä, harmaa patsas it-sellisessä kehässään vitkaan valostuvan aamun tyhjiössä.

»Mahtaa olla mukavaa», katonkorjaajista pitempi sanoi, »kun voi kuluttaa tolla lailla aikaa sillankaiteeseen nojaile-malla.»

»Se varmaan miettii pörssikursseja», hänen kumppaninsa otaksui.

»Joo. Noi aivot ei taatusti ikinä lepää.»

Yksinäinen lokki alkoi kierrellä sillan yllä, riippui tuullessa, sai tarpeekseen ja kirkaisi ja lehahteli loitommas. Katonkorjaajat seurasivat miten harmaatakkinen mies irrotti kätensä kaiteelta ja näytti ravistelevan hartioitaan, käänsi hitaasti päätään katsoakseen kummallekin sivulleen ja tarttui suoriksi ojennetuin käsin kaiteeseen ja nopeasti ja yllättävän ketterästi ponnisti itsensä rautakehikolle. Hän jäähmettyi hetkeksi, varmisti kai tasapainonsa, ja kohottautui sitten vakaasti seisaalleen. Järjettömyydessään odottamaton näky jäähmetti katonkorjaajat. Tuuli empi. Kaikki äänet tukahtuivat. Mies työnsi kätensä harmaan takin taskuun, ja kun hän veti käden esille, se näytti kasvaneen. Katonkorjaajista pitempi ennätti ajatella, että kapine muistutti asetta, kun harmaatakkinen mies kohotti kätensä päätään kohti.

Laukaus ei kajahtanut. Se tyhjensi ilman. Ja kun harmaa takki taipui eteenpäin ja joen tummana odottavaa pintaa kohti pudotessaan levittäytyi, sen hihat näyttivät hetken lähestyvän toisiaan kuin liittäkseen kädet rukoukseen.

1

[menestyksen sotalippu]

Hän ei nähnyt sitä, hän vaistosi sen – ei liikettä vaan liikkeettömyyden, jähmeänä pimeään puutarhaan asettuneen läsnäolon. Hän seisoivatovin ikkunassa silmiään siristellen, työnnälsi itsensä liikkeelle ja harppoi pitkien askelin hiljaisena nuokkuvan talon halki. Eteisessä hän pysähtyi työntämään jalkansa puolikenkiin ja kiskaisemaan ylleen metsästäjäntakkinsa. Tuntemattoman tunkeutujan ilmestyminen keskellä yötä hänen pihalleen ei herättänyt hänessä pelkoa eikä raivoa. Hänen mielensä täytti juopunut hilpeys.

Jos hän olisi jättänyt asiasta tilauksen, tavaran toimittamisessa ei olisi ollut valittamista; pilviverhon takaa vaimeasti hohtanut kuu purkautui esiin täydessä kylmässä loistossaan juuri, kun hän kääntyi huvilansa nurkan ympäri. Sinertävä valo paljasti lehdettömän pensaiston keskelle vetäytyneen hahmon, joka ei ollut enää vain varjo, jollei varjon tunnusmerkeiksi hyväksytyt kalpeina kumottavia kasvoja ja reisien syrjillä kerpertyneiden vaahteranlehtien näköisinä riippuvia käsiä. Hän pysähtyi jalat harallaan mitättömän olennon eteen ja sanoi: »Tämä on yksityisalue ja minä voin hommata sinut putkaan sormia naksauttamalla. Minulla on nimittäin tässä kaupungissa vaikutusvaltaa. Nimi on Nylander, jollet satu tietämään.»

Tunkeilija vaihtoi hermostuneesti jalkaa. »Jaa. Onko siellä lämmintä?»

»Missä?»

»Siellä putkassa.»

Nylanderin huulilta kirposi ilahtunut hirnahdus. »Mistä helvetistä minä tiedän. Minulla on muutakin hommailtavaa kuin rampata poliisikamarilla lämpötiloja mittaamassa.»

Hän saattoi nähdä kuun valossa, että vähänlännällä miehellä oli yllään risaisina roikkuvat vaatteet ja selässään muhurainen reppu. Kesän ja syksyn mittaan oli totuttu kaikenlaisiin kuljeksijoihin – vankileireiltä palaaviin punakaartilaisiin, elantonsa menettäneisiin torppareihin, sisällissodan vuoksi kodittomiksi joutuneisiin ihmisparkoihin, ahdingon maantielle ajamiin työnetsijöihin ja niihin, joilla oli niin loistavat taipumukset toimettomuuteen, että he olisivat joka tapauksessa kierrelleet ympäriinsä seutukuntien maisemia pilaamassa. Nylander suhtautui kaikkiin ekseyneisiin harhailijoihin suopeasti, mutta vapautettujen punavankien silmissä kiiltävää katkeruutta hänen oli vaikea sietää. Pahaksi onneksi hän oli juuri sellainen mies, jollaisiin sotansa sotineiden työväenluokan sankareiden kauna kohdistui. Ei auttanut, että hän oli ajanut sovinnollista linjaa, pyrkinyt omalta vähäiseltä osaltaan välttämään aseellisen selkkauksen. Myös hän oli vanki, yhteiskuntaluokkansa vanki, ja oudointa oli, että hän oli alkanut kokea syyllisyyttä kaikesta mitä hän ei ollut tehnyt. Siksi hän kulutti iltojaan juomalla. Konjakki teki hänestä ensin vähemmän syyllisen, ja sitten, jos sen nautiskeluun jaksoi pieteetillä paneutua, suruttomasti syyntakeettoman.

»Niin se tässä ihmisen maailmassa on», vieras mies uskaltautui sanomaan. »Äveriäs väki kellii höyhentäkkien alla, kun tämmöinen meikäläinen joutuu hytisemään taivasalla.»

Nylander tuijotti häntä. »Taidatkin olla varsinainen paskiainen.»

Miehen silmät päylyivät rauhattomasti sivulle. »Asiasta voi olla eriäviä mielipiteitä.»

»Eriäviä mielipiteitä!» Nylander haukahti. »Ei tässä elämässä paljon muuta olekaan kuin eriäviä mielipiteitä. Yhteiskunta suorastaan perustuu niille. Luuletko, että täällä olisi sodittu ilman niitä? Mutta tule nyt sisälle siitä. Kärpän kokoi-set paskiaiset on minulle mieleen.»

Yöilman kylmät sormet hivelivät Nylanderin poskia, kun hän käännähti ja alkoi horjua talonsa sisäänkäyntiä kohti. Hänen ei tarvinnut katsoa taakseen tietääkseen, että mies seurasi häntä – hän kuuli jäätyvän ruohon kahinan tämän jalkojen alla. Astuttuaan sisälle ja riisuttuaan takkinsa ja potkittuaan kengät jaloistaan Nylander suunnisti hämärien huoneiden halki salooniin, jonka ikkunasta hän oli kutsumattoman vieraan havainnut. Mahonkipöydällä ikkunan vieressä oli konjakkikarahvi ja sen vieressä puolilleen jäänyt lasi. Nylander otti hapuilevin sormin hyllystä toisen lasin ja kaatoi siihen konjakkia, täytti oman lasinsa ja kääntyi muukalaisen puoleen. Tämä seisoj ovensuussa varautuneesti etunojassa, kädet reisien sivuilla vavahdellen, päylyi tovin Nylanderin ojentamaa kristallipikaria, onnahteli huoneeseen ja sai sanoksi: »Minä kun en juo.»

»Pitää kai sittenkin toimittaa sinut arestiin.»

Mies nuolaisi nopeasti kuihtuneita huuliaan. »Vaikka voisihan sitä kerran kokeilla.»

»Tuo on miehen puhetta.»

»Kun en sattunut syntymään naiseksi», mies letkautti ja hymyili talttahampaista hymyä.

Nylander rojautti painavan ruhonsa muokkaamaan nahkatuoliin, mutta ei kehottanut vierasta istuutumaan. He kat-

selivat piirun verran toistensa ohitse. Muukalainen maistoi varoen konjakkia ja irvisti. Nylander kulautti oman lasinsa tyhjäksi, tunsi sisälleen leviävää lämpöä saattlevan raukeuden aavistuksen ja kehotti: »Voit jo huoletta sanoa sen.»

Miehen silmien oli vaikea löytää niille sopivaa kohdetta. »Minkä?»

»Nimen. Jos ihmiselle tarjoaa keskellä yötä matolääkettä, niin vähin mitä voi vaatia on, että saa tietää nimen.»

»Jaa. Haatama. Aulis.»

»Siinä tapauksessa, Aulis Haatama, kostutamme trumpettia», Nylander julisti, tarrautui jälleen karahviin ja antoi periksi luontaiselle hyväntahtoisuudelleen. »Tuossa on pari tuolia ihan sitä varten, että niissä voi istua.»

Haatama laittautui reppunsa selästä nyhdettyään tuoliin arasti kuin syytettyjen penkille. Hän ei selvästi ollut tottunut herrasväen salonkeihin. Kun Nylander ummisti silmänsä, hän ei tehnyt sitä vain alkoholin tuottaman turtumuksen vuoksi. Hän tahtoi kuulla yön, sen pimeyden. Nurkassa varjostimensa alta kelmeää valoa uhoava jalkalamppu ei häntä häirinnyt, mutta viime aikoina hän oli alkanut viihtyä yhä paremmin täydellisessä pimeässä, tai niin täydellisessä kuin kaupungissa oli mahdollista. Silmänsä suljettuaan hän saattoi todella kuulla pimeyden, sen rauhoittavan kohinan, sen ajan sivuun puhjenneen huohotuksen. Hän oli oppinut pakenemaan öisiin tunteihin, niiden levolliseen yksinäisyyteen, jossa maailma aina etääntyi. Nyt hän ei kuitenkaan ollut yksin, ja niin hän räväytti silmäluomensa auki.

»Arvaapa mitä minä olen viime aikoina miettinyt», hän sanoi.

Näytti siltä, että lasi oli vähällä kirvota Haataman otteesta. »Mistäpä minä...»

»Ihmisen moraalia. Mitäs siihen sanot?»

Haataman kielenkärki käväisi jälleen huulettomilla huulilla. »Minä kun en ole mikään iso ajattelija.»

»Kai sinulla silti joku käsitys moraalista on. Ei se kirkollisten piirien yksinoikeus ole. Minä tuumailen näin, että vaikka kaikenlaista konnankoukkua on tullut vuosien varrella tehtyä, niin ei minua huonoksi ihmiseksi voi väittää. Minulla sattuu olemaan tässä yhteiskunnassa tietty asema, ja se taas tarkoittaa, että minuun pätee vähän toiset säännöt kuin tavallisiin kaduntallaajiin.»

»Asema?»

»Niin. Minä olen tämän kaupungin isoin työnantaja. Toisin sanoen minä olen menestynyt mies. Eikä menestys tule viheltelemällä, paitsi ehkä jos sen sattuu perimään. Mutta minä en perinyt. Olen rakentanut kaiken itse. Ja siinä hommassa on joskus pakko vähän venyttää moraalialia.»

»Niin kaiketi», Haatama nyökkäsi ja näytti viimein rentoutuvan, painautui syvemmälle tuolissaan reppua sylissänsä puristaen.

»Koska jokainen on kumminkin täällä oman onnensa seppä ja mammonansa kätilö. Toiset on luotu omistamaan ja toiset ei, niin se täällä menee.»

»Justiinsa.»

»Ja otetaan huomioon vielä se, ettei ihmisellä ole elettäväksi kuin yksi elämä.»

»Sepä etenkin.»

Nylander hieraisi silmiään kyetäkseen keskittämään tuijotuksensa Haatamaan. »Sinä olet epäilemättä mukava mies, mutta se minua alkaa sinussa vähän vituttaa, että olet noin armoton hölösuu.»

»Asiasta voi olla –»

»Eriäviä mielipiteitä», Nylander keskeytti. »Mutta puhutaanpa nyt sinusta. Kummalla puolella tuli sodittua?»

»Ei tullut ollenkaan.»

»Miten se on mahdollista? Mies parhaassa iässä.»

»Satuin olemaan pohjoisessa. Ei siellä mitään varsinaista sotaa ollut, pientä nujakointia vaan.»

»Jaha. Mitä sinä siellä pohjoisessa teit?»

»Postilaitoksella olin. Semmoinen vaatimaton virka.»

»Niin vaatimaton, että se ei enää kelvannut ja piti tulla tänne lymyämään yöllä ihmisten tonteilla, niinkö?»

»Siihen suuntaan.»

Nylander lyhytyi miettimään. Hän oli antanut kaksi päivää aiemmin potkut autonkuljettajalleen, jonka oli saanut kiinni rysän päältä, sosialisoimasta viinikellarista burgundia. Haatamasta oli kylläkin vaikea tehdä öisessä salongissa pätevää arviota – kuopalle painuneet posket, otsalle ja silmäkulmiin piirtyneet vaot ja säpsähtelevät silmät olivat ilmiselvästi vain kuori, ja sen alla piili toinen kuori, jonka paljastaminen vaati seikkaperäisempiä arkeologisia kaivauksia. Ihmiset olivat sellaisia, heidän karvoihinsa oli vielä vähemmän katsomista kuin koirien. Kaverin täytyi olla jotakuinkin neljäkymmentävuotias eikä se ollut tuon pitemmälle elämässään päässyt, mutta mitä siitä. Tarve oli autonkuljettajasta, ei yliopiston dekaanista.

»Käykö sinulta automobiilin ohjastus?» hän kysyi.

»Ajoin minä postilähetyksiä.»

»No sitten. Tuolla vintillä on tyhjä huone. Minulla oli sofoori, mutta se ei ymmärtänyt olojensa ihanuutta ja sai lähteä. Palkka ei ole hääppöinen, mutta kortteeri ja ruoka kuuluu sopimukseen ja talosta löytyy pari hyvässä lihassa olevaa sisäkköä, jos iskee aivan kestämaton vimma kiillottaa sukukalleuksia.»

Haatama hätkähti vasta isäntänsä sanoja maisteltuaan.

»Kiinni veti.»

»Tuosta vaan?» Nylander hämmästy. »Sen kummempia kyselemättä?»

»Ei ole varaa kysellä.»

»Kostutetaanko kontrahdin kunniaksi vaskitorvea?» Nylander kysyi käsi jo karahviin tarttuneena.

Mikään ei olisi estänyt häntä herättämästä palvelusväkeä valmistamaan Haatamalle vuoteen, mutta hän ei viitsinyt tehdä sitä. Orjilla oli kylliksi touhua päivisin. Toisessa kerroksessa hän pysähtyi ennen kuin jatkoi portaita, nosti etusormensa suun eteen ja madalsi ääntään: »Eipä häiritä suotta paraatihenkilökuntaa.»

Kolmannen kerroksen huone oli pieni mutta siisti. Sen kalustuksen tekivät vuode, lipasto, kulmakaappi, pöytä ja tuoli. Lattialla makaili uupunut matto, verhot olivat tummat ja paksut, tapetit raidalliset ja tuoksu vain aavistuksen verran ummehtunut. Avonaisten verhojen lomasta sisälle ryömivä kuun valo hätisteli varjoja huonekalujen alle. Nylander tappoi varjot sytyttämällä ovenpielestä kattolampun ja astui korkean kaapin eteen, avasi sen ja poimi sieltä tyynyn ja huovan, jotka hän heitti sängylle.

»Tämä on semmoinen huvila, että täältä löytyy joka kerroksesta klosetti», hän kehaisi. »Se on tuolla käytävän perällä.»

Haatama nyökkäsi reppuaan kaksin käsin kannatellen.

»Kelpaako?»

Haatama heilautti niskaansa. Nylander sulki lähtiessään oven takanaan.

Kun hän myöhemmin, paljon myöhemmin ajatteli tuon kohtalokkaan vuoden tapahtumia, hän ei muistellut tammi-kuussa alkanutta ja elokuussa päättynyttä sisällissotaa, vaikka se oli lähtemättömät jäljet hänen sukupolvensa muistiin jättänytkin. Hänen myrtyneessä mielessään vuosi 1918 merkitsi

ennen kaikkea näennäisen vähäpätöisen miehen ilmestymistä koleana marraskuun yönä hänen puutarhaansa tehtävään todistaa hänelle, että petollisuus oli yksi elämän perustavaa laatua olevista voimista ja pettymys lahja, josta ihmisen oli mahdoton kieltäytyä.

SYLVI OLI NÄHNYYT vuosikaudet unia miehestä, joka astuisi yllättäen hänen elämäänsä. Toistaiseksi se mies oli monta miestä. Hänellä oli vaihtuvat kasvot, hän oli toisinaan rikas, toisinaan vain kohtuullisen varakas, hän saattoi olla pitkä tai keskimittainen, tumma tai vaalea. Joinakin öinä hän oli kasvoton, melkein ruumiiton, silkka läsnäolo. Koskaan hän ei ollut sellainen resuinen maahinen, johon Sylvi eräänä aamuna törmäsi keittiöön astuttuaan. Jos joku olisi silloin ennustanut hänelle, että nukkavierusta ja varreltaan vaatimattomasta muukalaisesta kehittyisi hänen lihaisaan kaulaansa lähtemättömästi ripustettu riippa, hän olisi luopunut syntymälahjana saamastaan totisuudesta ja rehahtanut nauramaan suureen ääneen.

»Heleää huomenta», pöydän ääressä istuva räpäle sopersi. »Sinä se olet varmaan sisäkkö.»

»Keittäjä minä olen. Kauppaneuvos haluaa vaan käyttää koreampia nimityksiä. Vaikka on meillä sisäkkökin», Sylvi vastasi ääni epäluulosta karheana. »Kukas sinä sitten olet?»

Mies nykäisi luisevaa leukaansa. »Minä olen uusi sofööri.»

»Sinäkö? No sitten sinulle pitää ainakin hankkia ensi tilassa uudet tamineet», Sylvi rentoutui. »Äkkiäpä kauppaneuvos uuden kuskin löysi. Miten minä en sinua eilen ollenkaan huomannut?»

Terävä leuka laski samaa tahtia vavahtelevan katseen kanssa. »Satuina tulemaan koko lailla myöhään. Yönsyrjään, jos totta puhutaan.»

»Sama kai se. Minä olen sitten Sylvi.»

»Haatama. Aulis.»

»Sinulle pitää tietysti paistaa siankylkeä. Onko sinulle jo tehtäviä määrätty?»

»Ei ole. Kaipa sitten, kun pitää ajaa jonnekin...»

»Ei se siihen jää. Sinä olet nyt kauppaneuvoksen lisäksi ainoa mies talossa. Eikä kauppaneuvos tee muuta kuin puhuu telefoniin ja siirtelee papereita konttorissa, paitsi kun käy pääkaupungissa tai juhlimassa tai purjehtimassa tai metsällä. Sinä olet autonkuljettaja, puutarhuri ja renki ja isojen juhlien sattuessa hovimestari. Turha uneksia laiskan päivistä.»

»Hovimestari?» Haatama pelästyi. »Mitenkäs minä...»

Sylvin myötätunto hätkähti hereille. »Älä välitä, ei se vaikeaa ole. Ja herrasväki on yleensä niin juovuksissa, ettei ne sinua huomaa.»

Eikä mikään herättänyt Sylvin mielessä edes etäistä aavistusta siitä, että odottamattomalla tulokkaalla tulisi olemaan osa hänen kohtalossaan. Kun hän kääntyi sytyttämään tulen hellaan, Haataman katse riippui hänen yllään kuin ylimääräinen nahka. Sylvi ei ollut tottunut miehiin keittiössään. Se tuntui ensin epämukavalta ja siinä samassa jo jotenkin kotoisalta. Ehkä hän oli nyt saanut ainakin puhekumppanin. Talon sisäkkö oli niin nyrpeänkorskea, ettei sellaisen ihmisen kanssa voinut vaihtaa ajatuksia muusta kuin sateesta ja hautajaisista.

»Nylander taitaa olla melkoinen porho», Haatama arveli Sylvin selän takaa.

»Onhan sillä iso liuta yrityksiä.»

Haatama oli tovin hartaasti vaiti. »Mitenkähän semmoiseen asemaan pääsee? Itse se sanoi, että kultalusikka suussa se ei syntynyt.»

»Ei se kultalusikkaa imeskellyt, vaikka jäi sille vanhemmilta pesula. Sen se myi ja perusti konepajan. Siellä kai kun-

nostettiin etupäässä maanviljelijöitten värkkejä. Sitten se alkoi ostella taloja. Nyt ihmiset asuu vuokralla kauppaneuvoksen talossa ja tuhlaa rahojaan kauppaneuvoksen kaupoisissa, varsinkin siinä uudessa tavaratalossa, ja ne joilla on varaa pistelee suuhun suutarinlohta kauppaneuvoksen hotellissa. Vaikka saha se kai silti eniten tuottaa.»

Löysänä Sylvin yllä riippuva ylimääräinen nahka oli kanut lämmittää häntä, eikä hän silti vieläkään aavistanut. Aavistuksen ja sittemmin uskon ja lopulta varmuuden kypsyminen vei viikkoja. Sysäyksen siihen antoi hiljaiseksi tihentynyt talviyö, jona Sylvi kuuli unensa kynnykselle hänen huonettaan kohti laahautuvat jalat. Oven vaivihkaa avautuessa hän täyttyi tietämyksestä ja kohotti kohteliaasti täkkiä. Haatama oli kömpelö mutta varreltaan niin vähäinen, että Sylvi välttyi ruumiillisilta vammoilta. He eivät sanoneet sanaakaan ja kun Haatama kohottautui ja hiipi huoneesta, Sylvi vajosi uneen melkein ennen kuin ovi oli sulkeutunut.

Haatama osoittautui kyltymättömäksi. Hän hiipi Sylvin huoneeseen kaikkina öinä, paitsi kun Sylvi eli synnynnäisen hedelmällisyytensä jatkuvuuteen elimellisesti liittyviä päiviä. Siitä Sylvi tiedotti Haatamalle huomauttamalla kuin ohimennen, että hänellä oli ilmavaivoja. Silloin Haatama pysytteli muutaman yön poissa Sylvin huoneesta ja kuului sen sijaan hissuttelevan ulos, arvattavasti löytääkseen lohtunsa jonkun rantakortteleissa palveluksiaan pilkkahintaan tarjoavan luuskan läävästä. Sylvillä ei ollut mitään Haataman syrjähyppyjä vastaan, joskin hän aprikoi toisinaan epämukavien tautien vaaraa.

Kun Haatama oli ruokonnut itsensä ja pukeutunut ylleen uuden vaateparren, hän sopeutui yllättävän nopeasti autonkuljettajan ja palvelijan rooliin. Asiaa auttoi, että hän oli useimpien ihmisten seurassa vähäpuheinen – herrasväen

palkkalaisissaan arvostama ominaisuus – ja että hänessä puhkesi hänen luokkansa miehille epätavallinen tarve, suorastaan vimma pitää itsensä puhtaana. Sylviä viehättivät Haataman kannoilla leijuva saippuan tuoksu ja tämän moitteettomiksi kaivellut kynsien aluset. Vaikeampi Sylvin oli suhtautua sulhonsa katkeruuteen, jonka tämä piti muilta taitavasti salassa, mutta paljasti tavan takaa Sylville lyhyissä tuhaduksissaan ja ärähdyksissään. Haataman katkeruus ei ollut sinänsä poikkeuksellista, päinvastoin; kaikkien aikojen köyhät olivat kai tuskastuneita varakkaisiin ihmisiin ja vakuuttuneita siitä, että kaikista maan päälle paiskatuista nuivista kohtaloista juuri heille suotu oli kaikkein epäoikeudenmukaisin.

»Minua on kiusattu ikäni sillä», Haatama valitti, »että kun minulle ei anneta ansioni mukaan, toiset rypee rahassa kuin porsaat sonnassa.»

»Mitä hätää sinulla on? Siisti työ ja ilmainen asunto», Sylvi huomautti.

»Joudun tottelemaan käskyjä ja maleksimaan toisten nurkissa. Ei se mitään ihanuutta ole.»

»Rikkailla on omat ristinsä, usko pois. Mitä enemmän ihmisellä on omaisuutta, sitä enemmän sillä on huolia.»

Synkkyys riippui Haataman kasvoilla kuin virttynyt vaate. »Kyllä minä semmoiset huolet kestäisin.»

Sylvi tavoitti hänet useammin kuin kerran hyväilemästä haaveksivasti pähkinäpuista lipastoa tai tarkastelemasta jonkin taulun kullattuja kehyksiä nenä melkein niissä kiinni. Kun kauppaneuvos osti pääkaupungista mustan umpiauton, Haatama alkoi pitää siitä huolta kuin lapsesta. Kerran Sylvi jopa yllätti hänet sovittamasta heiveröisiin jalkoihinsa kauppaneuvoksen kattilamaisia lakeerikenkiä. Sylvi odotti, että Haatama olisi nolostunut ja yrittänyt kääntää lapsellisen tempauksensa leikiksi, mutta hän tuijotti Sylviä kasvoillaan kiihkeän toti-